

Kaposvári emléktábla Nagy Imrének

Az 1956 októberében megdöntött, majd novemberben idegen fegyveres támadás révén restaurált kommunista hatalom évtizedeken át hasztalanul hadakozott a forradalom fölője magasodó emlékével. „1956” kezdettől fogva összenyomva tartotta a Kádár-rendszert. Nyilvánvaló volt, hogy amennyiben valamikor nyíltan megkérdőjeleződik a forradalom ellenforradalommá minősítése, az végzetesen megrendíti a rendszer legitimitását. A rendszerváltozás radikális hívei tehát a nyolcvanas évek végén is ötvenhatos alapon álltak.

Az ellenzéki együttműködés, a közös gondolkodás kialakulásában is egyfajta elő- és példakép volt 1956 valódi nemzeti összefogást jelképező szellemisége – erre visszagondolni annál is természetesebbnek tűnt, mert a nyolcvanas évek végi rendszerváltozás csak ritkán ajándékozta meg a résztvevőket újabb katartikus élményekkel. Azaz nemigen volt, ami a „régicdicsőséget” elhalványította volna...

Az évtized a Csiky Gergely Színház legendás, az 1956-os forradalmat is megidéző *Marat*-előadásával kezdődött Kaposváron (Peter Weiss darabja először 1981. december 4-én került színre, Ács János rendezésében), s természetesen az első kaposvári ellenzéki szervezetek létrejöttében is szerepet játszott a forradalom emléke. A helyi MDF-nek több egykori ötvenhatos is tagja volt; személyükben ők kötötték össze a forradalmat a rendszerváltozással. A megyei vezetőséget képviselő – újságírónak indult, akkoriban villanyszerelő-művezetőként dolgozó, az ötvenes években börtönbe zárt s az 1956-os forradalom kaposvári eseményeiben is szerepet játszó – Lévai József György már 1989 legelején kifejtette a megyei napilapban, hogy a Magyar Demokrata Fórum alapkérdésnek tartja 1956 újraértékelését.¹ A szintén fórumos Hódos Győző az 1989. április 15-én tartott megyei pártértekezleten 1956-ot mint dicsőséges felkelést említette, az MSZMP forradalom utáni politikájával kapcsolatban pedig elnyomásról, diktatúráról és terrorról beszélt.² (A csillagok fordulásának kétségbevonhatatlan jele volt, hogy a helyi ellenzék legtekintélyesebb pártjának képviselőjét már nem először iktatták be egy pártfórum hivatalos felszólalóinak sorába.)

A fideszesek pedig színre lépésük időpontját is a forradalom évfordulójához igyekeztek igazítani. A Kilián György Művelődési Központban tizenkét (a művelődési központ lapja szerint tizennégy) fővel alakult meg a kaposvári Fidesz-csoport 1988. október 24-én. A fiatalok ezzel a dátummal is nyilvánvalóvá akarták tenni, hogy ötvenhatos alapról politizálnak; azért nem 23-ára tették az alakuló ülést, mert abban az évben ez vasárnapra esett, és zárva volt a művelődési ház.³

1 Bekes József: *Mit akar a demokrata fórum?* Somogyi Néplap, 1989. január 5., 5.

2 *Tanácskozott a megyei pártértekezlet.* Somogyi Néplap, 1989. április 17., 6.; Magyar Kálmán: *Rendszerváltás Somogyban* (3.). Valóság, 2013. 8. sz., 36.

3 *Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára. Állambiztonsági jelentés.* Somogy, 1988. október 26.; *Fidesz és MDF Kaposváron is.* Kaposvári Mutató, 1988. 12. sz., 1.

Kaposvár mindemellett nagy helyzeti előnyben volt e téren a legtöbb magyarországi településsel szemben: itt született ugyanis Nagy Imre, az 1958-ban kivégzett miniszterelnök, valamint Király Béla tábornok, az 1956-os nemzetőrség főparancsnoka, aki éppen ez idő tájt kapcsolódott be újra a hazai politikai életbe.

Az ellenzékiek – tudván, hogy milyen érzékeny kérdés ez a hatalmon levők számára – már korán igyekeztek témává tenni Kaposváron a levert forradalom ügyét. A megalakult és az alakulóban levő szervezetek egyetértettek abban, hogy Nagy Imre szülővárosában különösen időszerű 1956-ról végre a nagy nyilvánosság előtt is igazat mondani. Ez 1989 januárjában, Litván György előadásával sikerült először. A szervezők egyúttal kitapogathatták az ellenzéki politizálás lehetőségének akkor már tágulni kezdő határait.

A történésszel, aki hónapokkal az 1956-os forradalom előtt elsőként követelte nyilvánosan Rákosi Mátyás eltávolítását, a forradalom után pedig több évre bebörtönözték, a helyi fideszesek vették fel a kapcsolatot 1988 decemberében, a hivatalos meghívót azonban már az MDF kaposvári szervezete is aláírta. A Magyar Demokrata Fórum részvételével nemcsak biztonságosabbá vált a szervezőmunka, hanem így még többekhez jutott el a vidéken addig példátlan előadás híre. A *Magyarország – 1956* című rendezvényre a tervek szerint a megyei könyvtár előadótermében került volna sor 1989. január 25-én, a nagy érdeklődés miatt azonban az utolsó pillanatban át kellett tenni a helyszínt a szomszédos városi művelődési központba. A Kilián nagytermet is teljesen megtöltötte a legalább ötszáz főnyi hallgatóság, amelynek sorában helyi kommunista vezetőket is látni lehetett.⁴ (Három hónappal az előadás előtt a hatalom még Budapesten is betiltott minden október 23-i megemlékezést.)

„Nagyon köszönöm a megtisztelő meghívást – kezdte kaposvári előadását Litván György –, és azt a még megtisztelőbb tény, hogy ennyien jöttek el erre az alkalomra, ami valószínűleg az önök számára is első alkalom – és éppen ennek szól az érdeklődés, hogy 1956-ról, erről a több mint három évtizeden át agyonhallgatott témáról végre nyíltan, kendőzetlenül, őszintén beszéljünk.” A történész 1955 végétől 1956 decemberéig tekintette át az eseményeket. Elemezte a forradalom előzményeit és okait, kitérve Nagy Imre szerepére is, vázolta a forradalom jellegét, majd a legfontosabb problémákat járta körül a forradalom elkerülhetőségétől a konszolidáció esélyein át a szovjet beavatkozásig. Kérdésekre válaszolva egyebek közt a Parlament előtti mérsárlásról, a forradalom utáni megtorlásról, a hadsereg magatartásáról, Nagy Imréék elhurcolásáról és Kádár János szerepéről beszélt. Litván György maga is kulcsmondatnak nevezte következő megállapítását: „Ez a nemzet akkor nemcsak Rákosiék módszerei ellen – bár közvetlenül az háborította föl –, nem is csak a sztálinista eszmék és módszerek és rendszer ellen, hanem alapjában a kommunista rendszer ellen nyilatkozott meg, az ellen tette le a voksát.”⁵

A somogyi pártnapilap semmit sem írt az előadásról, de a rendezvény szervezőit sem vonta felelősségre senki. A hatalom láthatóan tanácstalan volt, s ezt a

4 A szerző visszaemlékezése alapján.

5 Az előadásról készült magnófelvétel a szerző birtokában van.

tanácstalanságot három nap múlva fokozhatta, hogy Pozsgay Imre a rádió *168 óra* című műsorában népfelkelésnek minősítette az addig ellenforradalomnak hazudott forradalmat.⁶ (Megjegyzendő, hogy „a korabeli somogyi információk jelentése szerint a párttagság nagy többsége felháborodással fogadta a nyilatkozatot s csak a kisebbség értett egyet az újraértékeléssel”).⁷

A magyarországi rendszerváltozás Nagy Imre és mártírtársai budapesti újratemetésével érte el tömeglélektani csúcspontját.⁸ Az ünnepségsorozatból Kaposvár is kivette a részét, mert az előző napon emléktábla került a miniszterelnök szülőházának falára.⁹

Az emléktábla-avatás célkitűzése a kaposvári Fidesz-csoport 1989. január 24-i programjában jelent meg először: „Szorgalmazzuk, hogy [...] a megye és a város 1956. évi történelme ne legyen többé tabutéma. Kaposvár szülötte, Nagy Imre volt miniszterelnök nevét legalább emléktábla örökítse meg a városban. Biztosítsák a nyilvános megemlékezés lehetőségét.” A programot közlő lap, a Kaposvári Mutató megjelenésének csúszása miatt azonban az induló független megyei hetilap, a Somogyország március 15-i számában lehetett először olvasni a tervről.¹⁰ Az ellenzékiek tudták, hogy már az elképzelés nyilvánosságra hozatalával is elértek valamit, hiszen amit a hajdani kommunista államférfi emlékének méltó megőrzéséért tesznek, a fennálló szocialista rendszer elevenébe talál.

A fideszesek hamarosan Nagy Imre családjával is felvették a kapcsolatot, s a kivégzett kormányfő lányának és vejének – Nagy Erzsébetnek és Vészi Jánosnak – a jóváhagyását bírva folytatták a szervezőmunkát.

Az emléktábla Dabóczi József képzőművész alkotása volt. „A tervezett egyszerű dombormű elkészítését először [a kaposvári Fidesz-csoport alapító tagjai közé tartozó] Wolf Csabi egy ismerőse, egy kaposvári művész szóban elvállalta, ám amikor hivatalosan is fel akartuk kérni, kifarolt a dologból – emlékeznek az egykori fideszes Kristóf Csaba –. Ekkor kaptunk segítséget Szabados Pétertől, az MDF helyi vezetőjétől (későbbi kaposvári polgármester), akinek Dabóczi jó ismerőse volt. Így ő elvállalta, annyiért, amennyi összegyűlik.” A helyi Fidesz alapítványt hozott létre az ügy érdekében; az alapító okiratot Kristóf Csaba szövegezte meg, és a kaposvári csoport választmánya lett a kuratórium. „Amikor az épület helyét megismertük – eleveníti fel Kristóf –, akkor szembesültünk vele, hogy emléktábla létrehozásához engedély és pénz is kell. A pénzt közadakozásból terveztük összegyűjteni. Ám eh-

6 Romsics Ignác: *Volt egyszer egy rendszerváltás*. Rubicon, 2003, 128.

7 Szántó László: *Nagy Imre és mártírtársai újratemetésének fogadtatása szülőföldjén, Somogyban*. Örökségünk, 2010. 1. sz., 14.

8 Kéri László: *A rendszerváltás krónikája 1988–2009.*, Kossuth – Népszabadság, [Budapest], 2010, 15.

9 Póto János könyve (*Nagy Imre emlékhelyei*. Nagy Imre Alapítvány, Budapest, 2015, 18–23.) lényegében hasonló módon beszéli el az emléktábla-állítás történetét, mint ahogy ez az alábbiakban olvasható.

10 *A kaposvári FIDESZ-csoport programja*. Kaposvári Mutató, 1989. 3–4. sz., 4.; *Párttalanított jövő*. Somogyország, 1989. március 15., 2.

hez nem lehetett csak úgy kiülni az utcára. Volt a megyetanácson egy volt kollégám, akinek sajnos nem emlékszem a nevére [...], ő volt Gyenesei elvtárs titkára. Hozzá fordultam segítségért, és ő kölcsönadott egy PTK-t, az alapján találtam ki, hogy alapítványt kell létrehozunk. [...] Az alapító okiratot a városi tanácson G. elvtársnak kellett engedélyeznie. G. elvtárs véletlenül az egyik csoporttag barátnőjének volt az apukája, így személyesen ismertük egymást, és majd halálra rémült, amikor beállítottam hozzá. Ám Gyenesei titkárának a neve oldotta a feszültséget, és híre járt, hogy lesz újratemetés, így hosszas telefonálgatás után, no meg pár napig ott ültem nála az irodában – előbb-utóbb ráütötte a pecsétet.¹¹

„Fontosnak tartottuk, hogy az emléktábla közadakozásból készüljön el – írja dr. Vörös Gyula, a csoport akkori tagja –, ez szerepeljen is rajta, és olyannyira nem akartuk kisajátítani a dolgot, hogy szavazással úgy döntöttünk, ne szerepeljen a Fidesz neve a táblán (!!!), csak annyi, hogy »Állították szabadságszerető kaposvári polgárok«. [...] A városi tanács felé is kérelmet nyújtottunk be, mivel úgy tájékoztattak minket, hogy a tábla kihelyezése építésiengedély-köteles, és mi nem akartuk, hogy mondvascinált okok miatt hiúsítsa meg a hatalom a dolgot. A tanácsi dolgozók vakarták a fejüket, érthetően két tűz közé kerülve kellett dönteniük... El is húzódott rendesen a dolog, és egy alkalommal Orbán Viktornak panaszoltuk is ezt, mire ő azt válaszolta, ne törődjünk vele, ha nem adják ki az engedélyt, vagy elkobozná a táblát, tegyünk ki egy papírt jelképesen akár, de ne hagyjuk magunkat. (Számomra ez a fajta pragmatizmus nagyon szimpatikus dolog volt.) A gyűjtés elég jól haladt, van egy fénykép is róla, ahogy a megállító tábla mellett egy perselybe dobhatják az emberek a pénzt a Fő utcán. Az akkori nyomdatechnika meglehetősen fejletlen volt mai szemmel nézve, számítógép még szóba sem került, így a megállító táblákat kézzel festette éjszakánként barátnőm (későbbi feleségem), Szűcs Erzsébet [...]. Elkerülendő bármiféle, a gyűjtéssel kapcsolatos mocskolódást, a perselyt mindennap, a gyűjtés végén több tanú jelenlétében bontottuk fel. Ha jól emlékszem, Király Zoltán, a művelődési ház igazgatója is rendszeresen köztük volt, Böndi Robi pénztárosunk jegyzőkönyvezte az összeget, és könyvelte. A gyűjtés során sokan adakoztak, számos szimpátia-megnyilvánulás is elhangzott, nagyobb atrocitás nem volt, néhány szitokszótól eltekintve. Egy alkalomra emlékszem csak, amikor a megállító táblába szitkozódva bele is rúgott valaki. A pénz viszonylag gyorsan összejött, de Dabóczi József ettől függetlenül, nyomban a kezdeti megkeresésünk után nekiállt a táblát elkészíteni, sőt egy nekem írott levelében külön hangsúlyozza is, hogy ő dolgozik, ne törődjünk vele, mikor gyűlik össze az ára. El is mondta, hogy ő ezt nem a pénzért teszi, hanem meggyőződésből.¹²

Szabados Péter, az MDF megyei és városi elnöke is az összefogás mozzanatát emeli ki, amikor az emléktábla-avatásról ír a rendszerváltozásról szóló visszaemlékezésében: „A rendszerváltó pártokkal közösen szerveztük. A tábla szövegét a fide-

11 Kristóf Csaba: *Fideszem története*. Visszaemlékezés. Kézirat.

12 Vörös Gyula: *Kaposvári rendszerváltás (1988–90)*. Visszaemlékezés. Kézirat.

szesek fogalmazták, a betűtípusokat Ficzer Mátyás választotta, az elkészítésével az én javaslatomra Dabóczi Józsefet kértük fel.¹³

Hamarosan az is eldőlt, hogy az avatáson részt vevő szervezetek a koszorúk szalagján tüntethetik fel majd saját nézeteiket, tehát hogy milyen közel érzik magukhoz az ügyet – s az ügyhöz magukat.

Kegyeleti, politikai és lélektani folyamatról egyaránt beszélhetünk 1956 áldozatainak újratemetése, a róluk mint hősokról való megemlékezés és a Kádár-rendszer megroppanása kapcsán. S arra is érdemes egy pillantást vetnünk, hogy a hatalmon levők hogyan fogadták a kaposvári ellenzékiek akcióját. A helyi pártlap eleinte egyszerűen és rutinszerűen oldotta meg a feladatot: hallgatott a tervezett emlékünnepegről. Első ízben akkor keletkezett rés a némaság falán, amikor az MSZMP kaposvári reformköre is állást foglalt az emléktábla-avatás mellett.¹⁴

Tíz nap múlva már az MSZMP Városi Bizottsága is rendkívüli ülést tartott az ügyben, egyebek mellett a Központi Bizottság egyik osztályvezetőjének részvételével. Lényegében ők is a Fidesz kezdeményezésének támogatása mellett döntöttek (!), de hangsúlyozták: „a párt tagjai önkéntesen, ki-ki egyéni megítélése, lelkiismerete szerint viszonyuljon a megemlékezéshez”.¹⁵

Június folyamán aztán már valódi tülekedés kezdődött, hogy mindenki odaferjen az emléktábla-állítás igen gyorsan szaporodó támogatói közé. Amikor a népfront városi és megyei vezetői ráébredtek, hogy ők valamiképpen kimaradtak az ünnepség előkészítésére hivatott június 8-i megbeszélésen részt vevő tizenhat (!) szervezet közül, külön levelet juttattak el a megyei napilaphoz, a csorbát kiköszörülendő.¹⁶ Június 15-én aztán a Somogyi Néplap első oldalán megjelent a vastag betűs cím: *Ma: emléktábla-avatás.*

Az esti ünnepségre többezres (a napilap tudósítása szerint háromezres) tömeg gyülekezett a kis Fő utcai ház előtt, ahol a Történelmi Igazságtétel Bizottság tagja, Tóbiás Áron mondta az első beszédet.¹⁷ A kezdeményező kaposvári fideszesek nevében Kristóf Csaba állt a mikrofon elé, aki így fejezte be avatóbeszédét: „Holnap nem csak egy újabb kivégzett magyar miniszterelnököt temetünk. Ez lesz a Kádár-rendszer igazi erkölcsi temetése is. De a mai és a holnapi nap – annyi évtized után – végre igazán Nagy Imréé. Innen, ebből a kisvárosi környezetből indult el, egyszerű emberek közül, és bármilyen messze is került időközben, halálával újra osztozott a forra-

13 A volt polgármester kéziratos visszaemlékezése.

14 *Emléktáblát Nagy Imrének!* Somogyi Néplap, 1989. május 20., 3.; Szántó L.: *Nagy Imre és mártírtársai újratemetésének fogadtatása...*, i. m., 14.

15 *Állásfoglalás Nagy Imre emléktáblájáról.* Somogyi Néplap, 1989. június 1., 1.; Szántó L.: *Nagy Imre és mártírtársai újratemetésének fogadtatása...*, i. m., 15.

16 *Zászló és virág igen, transzparens nem.* Somogyi Néplap, 1989. június 9., 3.; *A népfront is jelen lesz a Nagy Imre-emléktábla avatáson.* Somogyi Néplap, 1989. június 14., 3.

17 *Emléktábla Nagy Imrének.* Somogyi Néplap, 1989. június 16., 1., 3.; Tóbiás Áron: *Emlékezés egy miniszterelnökre. Emléktábla-avatás Kaposvárott 1989-ben.* Magyar Nemzet, 1996. június 5., 7.

dalom sok száz egyszerű harcosának sorsában. Végérvényesen bebizonyította, hogy közülük – közülünk – való. Magyar.”¹⁸

A szülőváros természetesen az egész rendszerváltó folyamat jelképévé vált budapesti gyászünnepegen is képviseltette magát, sokak számára talányos összetételű küldöttséggel. Kaposvár nevében Baracskai Zoltánné, a Hazafias Népfront városi titkára, az MDF-es Hódos Győző, Kalmár Tibor, az 1956-os kaposvári munkástanács elnöke, Mihalics Veronika, a városi pártbizottság titkára és Papp János városi tanácselnök koszorúzott június 16-án.¹⁹

A kaposvári eseménysorozat zárásaként, június 19-én a hazalátogató Király Béla tábornok-történész is megkoszorúzta Nagy Imre Fő utcai emléktábláját, majd 1956 – 33 év után címmel előadást tartott a Kilián György Városi Művelődési Központban. A kiváló állóképességről és szellemi frissességről is tanúbizonyságot tevő hetvenhét éves egykori nemzetőrparancsnok türelmet és megbocsátást hirdetett Kaposváron. Varga István, az estet megszervező Somogyország című hetilap alapító szerkesztője így emlékezett Király Béla első kaposvári előadására: „A nézőtér zsúfolásig megtelik, s amikor színre lép, vastappsal fogadják. Azt az embert, akiről harminchárom évig nem volt szabad beszélni, nevét sem volt tanácsos kiejteni! S meglepő – de örömteli is egyben –, hogy a nézőtéren nagyon sokan vannak fiatalok. Olyan fiatalok, akik nem tanulták az iskolában, hogy mi történt Magyarországon 1956-ban...”²⁰

1989-ben Király Bélának nem ez volt az utolsó kaposvári látogatása; október 16-án például egykori iskoláját, a Táncsics Mihály Gimnáziumot is felkereste, másnap pedig újabb politikai fórumon vett részt a művelődési központban.²¹ A következő év már az országgyűlési választásokra való felkészülés jegyében indult az ő számára is, hiszen célba vette a kaposvári kerület mandátumát.

Az 1956-os forradalom tehát mind többször lett társadalmi rendezvények témájává 1989-ben; előbb tabudöntő módon, aztán egyre természetesebben. Az MDF városi szervezete október elején Rácz Sándort, az 1956-os Nagy-budapesti Központi Munkástanács elnökét is meghívta a megyeszékhelyre.²²

Ekkorra azonban már a „hivatalos” Kaposváron is úgyszólván minden szalonképessé vált, ami az 1956-os forradalom dicsőségéről, a forradalmárok áldozatvállalásáról és Nagy Imre mártíromságáról szólt. 1989 augusztusában az MSZMP kaposvári reformköre egyenesen azt javasolta, hogy szervezzenek közadakozást a miniszterelnök szobrának elkészíttetésére, s tiszteletére szeptember 15-én tudományos ülést is rendeztek a Pannon Agrártudományi Egyetemen.²³ Október 23-án pedig, amikor köztéri demonstrációkkal első ízben emlékeztek meg az 1956-os for-

18 *Emléktáblát avattunk*. Somogyország, 1989. június 23., 5.

19 Somogyország, 1989. június 23., 5.

20 Varga István: *Király Béla Kaposváron*. Somogyország, Kaposvár, 1990, 34–35.

21 Mihályfalvi László: *Akit az istenek szeretnek...* Kaposvár, 2011, 66.; *A demokráciát nemcsak akarni, tanulni is kell*. Somogyi Néplap, 1989. október 19., 1., 3.

22 Somogyi Néplap, 1989. szeptember 29., 7.

23 *Emlékhelyek Somogyban Kádár János és Nagy Imre tiszteletére*. Somogyi Néplap, 1989. augusztus 9., 1.; Varga Ottó: *A vállalkozó, alkotó emberről*. Somogyi Néplap, 1989. szeptember 16., 3.

